

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

Arş. Gör. Osman NACAĞ
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: onacak@sakarya.edu.tr

Özet

Günümüzde neredeyse bütün yönetimlerin kendilerini demokrasi ile açıklamaya çalıştıkları göz önüne alındığında, demokrasinin en yaygın uygulama biçimi olan temsili demokrasi modelinin incelenmesinin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sorunsalı; günümüzde temsili demokrasi modelinin uygulamadan kaynaklanan birçok sorunla karşı karşıya olduğu, bu nedenle büyük ölçüde işlevsiz bir hale geldiği ve bu sorunların katılımcı demokrasi modeliyle büyük ölçüde ortadan kaldırılabileceği yönündeki yaklaşımdır. Bu sorunsaldan hareketle çalışmanın temel amacı; tüm dünyada yaygın bir biçimde uygulanmakta olan temsili demokrasi modelinin uygulamadan kaynaklanan sorunlarının ortaya çıkarılması ve bu sorunların katılımcı demokrasi modeli ile ne ölçüde giderilebileceğinin incelenmesi olduğu söylenebilir. Çalışmada öncelikle literatür taraması yöntemiyle temsili demokrasi kavramı ve uygulamadan kaynaklanan sorun alanlarına yer verilmektedir. Daha sonrasında katılımcı demokrasinin temel unsuru olan siyasal katılma ve yeni bir model önerisi olarak gündeme getirilen katılımcı demokrasi ele alınmaktadır. Çalışmanın sonucunda ulaşılan bulgular; her ne kadar bazı yönlerden eleştirilere maruz kalsa da, katılımcı demokrasi modelinin temsili demokrasiden kaynaklanan sorunlara büyük ölçüde çözüm getirdiğini ve temsili demokrasiye önemli bir işlevsellik kazandırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temsili Demokrasi, Siyasal Katılma, Katılımcı Demokrasi

Problem Areas of Representative Democracy and a New Model for its Solution: Participatory Democracy

Abstract

Considering almost all managements trying to explain them with democracy nowadays, the importance of examination of the representative democracy which is the most common application form of democracy is clearly revealed. In this sense, the problematic of this study is an approach that representative democracy today is faced with many questions arising from the application of this model, therefore it has become largely dysfunctional and these problems can be eliminated via participatory democracy largely. With reference to this problematic, main purpose of this study is to reveal problems of representative democracy which is widely applied in the whole world

caused by its implementation and to analyze extent to which of these problems could be resolved by participatory democracy model. In this article, firstly, the term of representative democracy and problems arising in practice are given wide publicity in the light of the method of literature survey. Furthermore political participation as an essential element of participatory democracy and participatory democracy raised as a proposal for a new model are discussed. Findings obtained as a result of this study reveal that although participatory democracy model has been exposed to criticism in some ways, it has brought solutions to the problems caused largely by representative democracy and functionality to representative democracy.

Keywords: Representative Democracy, Political Participation, Participatory Democracy

1. Giriş

Günümüzde demokrasinin, siyasal açıdan en ideal yönetim biçimi olduğu birçok kesim tarafından kabul edilmektedir. Öyle ki, özünde demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan yönetimlerin dahi, kendilerini demokrasi çerçevesi içerisinde göstermeye çalıştıkları ve demokrat olduklarını ispat etmeye çabaladıkları görülmektedir. Bu bağlamda demokrasinin, günümüzün evrensel ve hukuksal değerlerinin başında geldiğini söylemek mümkündür (Özer, 1996: 74-76; Türköne, 2007: 188).

Değişimin bir yaşam biçimine dönüştüğü günümüzde değişim dinamikleri, bütün kurumları ve sistemleri değişime ve dönüşüme zorladığı gibi, demokrasi modelinde de değişimi gerekli ve hatta zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte, milli egemenlik anlayışıyla birlikte ortaya çıkmaya başlayan ve ulus devlet anlayışının temel unsurlarından birisi haline gelen temsili demokrasi modelinin uygulamadan kaynaklanan sorun alanları gündeme gelmiş ve birçok çevre tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmesine neden olmuştur (Üstüner ve Keyman, 1995: 34). Yönetim anlayışında yaşanan paradigma değişimi ise, sadece geleneksel yapıyı etkilemekle kalmamış aynı zamanda siyasal katılımı gündeme getirerek, demokrasinin temelini yerleştirmiştir. Özellikle bu noktada temsili demokrasiden kaynaklanan sorunları gidereceği düşünülen ve temsili demokrasiyi tamamlayıcı bir noktada duran katılımcı demokrasi modeline yönelik tartışmaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Çalışmada, ilk olarak temsili demokrasi modeli ve bu modelin siyasal alandaki uygulamalarından kaynaklanan sorunları ele alınmakta ve sonrasında bu sorunlara çözüm olması amacıyla gündeme getirilen siyasal katılma ve katılımcı demokrasi modeline yer verilmektedir. Çalışmanın son kısmında ise katılımcı demokrasi modeline yönelik eleştirilere de işaret edilmektedir.

2. Temsili Demokrasi Modeli

Tek meşru yönetim biçimi olarak ifade edilen ve en genel ifadeyle halkın idaresi, hükümet etmesi veya kendi kendini yönetmesi anlamlarına gelen

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

demokrasi kavramının tarihsel kökenleri oldukça eski dönemlere dayanmaktadır (Sartori, 1993: 9; Mayo, 1964: 18; Türköne, 2007: 187). Demokrasilerde halkın kendi kendini yönetmesinin veya iktidarın kullanılmasına katılımının ne şekilde gerçekleştirileceği sorunu, tarihsel süreç içerisinde demokrasinin, farklı biçimlerde algılanmasına, yorumlanmasına ve uygulanmasına neden olmuştur.

Demokrasinin en saf ve yalın biçimi olarak gösterilen doğrudan demokrasi modelinin, M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllarda eski Yunan Şehir Devletlerinde uygulandığı ve kararların doğrudan doğruya halkın katılımıyla alındığı görülmektedir. Ancak zamanla doğrudan demokrasi modelinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar, demokrasinin biçim değiştirmesine neden olmuştur. Bu süreçte etkinliğini arttırmaya başlayan ve ulus-devlet anlayışının temel unsurlarından birisi haline gelen temsili demokrasi, vatandaşların siyasi haklarını temsilcileri aracılığıyla kullandıkları bir demokrasi modeli olarak ortaya çıkmıştır (Saray, 1999: 1).

Sanayi toplumunun siyasi dünya görüşünü oluşturan temsili demokrasi modelinin temelinde temsil kavramı yer almaktadır. Temsil kavramı, “başkaları adına irade açıklayarak işlem yapabilme yetkisini” ifade eden ve temsil edilen ile temsilciler arasındaki ilişkinin boyutunu ve derecesini belirleyen oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Temsil yetkisini siyasi düzlemde demokrasiyle birleştiren en önemli süreç ise, yasalar çerçevesinde gerçekleştirilen seçimlerdir. Bu bağlamda temsili demokrasi modelinde vatandaşlar ile temsilciler arasındaki bağın, yasalar çerçevesinde gerçekleştirilen seçimlerle sağlandığını söylemek mümkündür (Dursun, 2008: 191; Ökmen, 2005: 40; Durgun, 2005: 26-28).

Temsili demokrasi modelinde seçimler, vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasi alana aktaran ve temsilcilerin seçilmesini sağlayan oldukça önemli temel unsurlardan birisi olarak gösterilmektedir. Öyle ki, bazı kesimlerce seçimlerin demokrasi ile özdeşleştirildiği dahi görülebilmektedir. Ancak halkın düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde temsilciler seçmesi, egemenlik hakkından tamamen vazgeçtiği anlamında da değerlendirilmemelidir. Çünkü teorik olarak her ne kadar halk adına karar alma yetkisi, seçimlerle göreve getirilen temsilcilere geçmiş olmakla birlikte halk, birçok doğrudan ve dolaylı yöntem kullanarak egemenlik hakkını kullanmaya ve yönetime katılmaya devam etmektedir (Çam, 1999: 400-401; Çukurçayır, 2002: 18; Çelik, 2008: 6; Üskül, 1993: 333).

Temsili demokrasi modelinin temel amacı, demokrasiyi daha geniş bir alana yaymaktan ziyade, çoğunluğun iradesini ortaya koymak ve bu irade doğrultusunda kararların alınmasını sağlamaktır (Mouffe, 2002: 29). Böylelikle yönetimlerin meşruiyeti de büyük ölçüde temin edilmiş olmaktadır. Ancak bu noktada hemen şunu da belirtelim ki, çoğunluğun yönetimi ile azınlığın

korunması arasındaki denge oldukça önemli olup, demokrasilerde hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken oldukça hassas bir konudur (Özgür, 2003: 205). Diğer taraftan temsili demokrasinin bir diğer amacı da, siyasal iktidarı sınırlandırarak, devletin çeşitli alanlardaki müdahalelerinden toplumu korumaya çalışmaktır (Dursun, 2008: 191-192).

Son dönemde, hem sanayi toplumunda hem de küreselleşmeyle birlikte ulus-devlet yapılarında ortaya çıkan değişim, sanayi toplumunun ve ulus-devlet anlayışının bir ürünü olan temsili demokrasilerin birçok çevre tarafından tartışılmasına neden olmuştur. Özellikle bu süreçte, temsili demokrasilerin uygulamadan kaynaklanan sorun alanları gündeme taşınmış ve birçok kesim tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiştir.

3. Temsili Demokrasinin Uygulamadan Kaynaklanan Sorunları

1990'lerden itibaren modern ulus-devlet yapıları, bilgi ve iletişim sektörünün öncülüğünde, hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte temsili demokrasilerin, temsil ve yönetim sorunları gün yüzüne çıkmış ve günümüzde uygulanan temsili demokrasi modelinin birçok sorunla karşı karşıya olduğu ve bu nedenle her geçen gün etkinliğini biraz daha kaybettiği düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle küreselleşme ve uluslararası kurumların gelişmesiyle birlikte, ulus devlet temelinde örgütlenen temsili demokrasilerin ciddi bir biçimde sorgulanması sonucu ortaya çıkmıştır. Son dönemde bir yönetim ve yaşam biçimi olarak demokrasiye olan ilginin yükselişe geçmesine rağmen, temsili demokrasi modelinin bu ilgiyi karşılayıp karşılayamayacağı oldukça önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 1999: 178; Sağır ve Karkın, 2005: 3; Şinik, 2009: 2). Ancak ne var ki, Üskül gibi diğer pek çok yazarında ifade ettiği üzere günümüzde temsili demokrasi modelinin; toplumsal sorunları ulusal sınırlar içerisinde çözmekten oldukça uzak olduğu, bilgi toplumunun ihtiyaçlarına ve karmaşık siyasal yaşamına yanıt veremediği görülmektedir (1993: 334; Sitembölükbaşı, 2005: 140; Tekeli, 2004: 1).

Temsili demokrasilerin karşı karşıya olduğu en temel sorunların başında, halkın seçimler yoluyla temsilcilerini seçmesi uygulamasının geldiği görülmektedir. Çünkü her ne kadar temsili demokrasilerde egemenliğin gerçek sahibi halk olmakla birlikte halk, bu hakkın kullanımını belirli bir süreliğine seçtiği temsilcilerine devretmekte (Çam, 1999: 263-264) ve seçim dönemleri dışında genellikle pasif bir rol üstlenmektedir. Temsili demokrasi modelinde uygulanan bu yöntemle, zamanla vatandaşların, aktif bir birey olmaktan çıkarak sadece belirli aralıklarla yapılan seçimlerde, temsilcilerini seçmekle görevli bir seçmen durumuna dönüştükleri (Öner, 2001: 52), vatandaşların, karar alma ve politika oluşturma süreçlerinden hızla uzaklaştırıldıkları görülmektedir. Halkı

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

yönetimin dışında tutan bu anlayış, süreç içinde vatandaşların temsili demokrasiye yabancılaşmasına neden olmaktadır (Üskül, 1993: 334).

Temsili demokrasi modelinde vatandaşların temsilcilerine, bir sonraki seçimlere kadar müdahale edememeleri, temsilcilerin, kendilerini seçen vatandaşlardan tamamen bağımsız bir şekilde hareket edebilmelerine olanak tanımaktadır. Dahası temsili demokrasi modelinde vatandaşların talep ve beklentileri ile onlar adına alınan kararlar arasında gittikçe artan bir farklılaşmanın olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda siyasilerin genel olarak kendi düşünce ve görüşleri doğrultusunda hareket ettikleri, seçmenlerine hesap vermekten oldukça uzak oldukları ve bu nedenle temsili demokrasilerin sürekli olarak bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu durum, egemenliğin halka dayalı olduğu bir yönetim modelinden söz etmeyi oldukça zorlaştırmaktadır (Kanlıgöz, 1996: 170; Sitebölükbaşı, 2005: 140-141).

Temsili demokrasi modelinde siyasi partilerin, siyasal temsili ve katılmayı sağlayan önemli bir araç olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Ancak günümüzde siyasi partilerin giderek önem kazanması ve zamanla bir araç olmaktan çıkarak amaç haline dönüşmesi, temsil sistemin işlerliği, siyasal katılımın sağlanması ve temsili demokrasinin uygulanması açısından oldukça önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Sağır, 2004: 6-7). Diğer taraftan bütün siyasi partilerin her platformda parti içi demokrasiyi ve halkın yönetime katılımını sıklıkla savunmalarına rağmen pratikteki uygulamaları, demokratik katılımcı yönetim anlayışıyla bağdaşmadığı gibi, parti içi demokrasiden söz etmeyi de oldukça zorlaştırmaktadır. Siyasi partilerin bu kadar sıkı ve katı bir yönetim anlayışı benimsemiş olmaları nedeniyle halkın yönetime katılma alanlarının büyük ölçüde daralmakta olduğunu ve temsili demokrasi modelinin büyük ölçüde sekteye uğramakta olduğunu söylemek mümkündür.

Temsili demokrasi modelinin temel unsurlarından birisi haline gelen siyasal partilerin, temsili demokrasi modelini oldukça önemli bir sorunla daha karşı karşıya bıraktıkları görülmektedir. Çünkü günümüzde gerek ulusal gerekse yerel düzeyde temsilciler, genellikle iki aşamalı bir süreçte belirlenmektedir. İlk aşamada temsilci adayları partilerce belirlenmekte ve ikinci aşamada halk, partilerce belirlenen adaylar arasından temsilcilerini seçmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla gerçekte temsilcilerin, doğrudan halk tarafından değil, siyasal partiler tarafından belirlenmekte olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim günümüzde bu durum, birçok kesim tarafından “partiokrasi” yani demokrasi yerine partiler demokrasisi olarak ifade edilmektedir. Partiokrasinin, halkın temsilcilerini seçme özgürlüğünü büyük ölçüde sınırlandırdığı ve halka ait olan egemenliği, belirli bir gruba veya zümreye verdiği iddia edilmektedir (Çitçi, 1989: 20-24; Ökmen, 2005: 45; Üskül, 1993: 335).

Siyasi partilerin temsili demokraside ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan bir diğeri de, temsilcilerin birçok dönem parlamentoda yer alarak temsilciliği, bir meslek haline getirmiş olmalarıdır. “Yasama kariyeciliği” olarak da adlandırılan bu durum, temsil kavramına ve temsilciliğin doğasına aykırı olduğu gibi, seçimlerin rekabetten ve katılımcılıktan uzak olmasına neden olmaktadır. Ayrıca yasama kariyeciliği, toplumsal sorunların parlamentoya taşınmasına engel olmakta ve temsilcilerin zamanla halktan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Temsilci adaylarının partilerce belirlenmekte olmasından kaynaklanan bu durumun aşılabilmesi adına ABD’nin California, Colorado ve Oklahoma eyaletlerinde dönem sınırlaması uygulamasının getirildiği görülmektedir. Yine benzer bir uygulamanın Türkiye’de de Ak Parti tarafından benimsendiğini ve milletvekilliği için üç dönem sınırlamasının konduğunu söylemek mümkündür (Sitembölükbaşı, 2005: 146).

Bir toplumda demokrasinin yerleşmesini ve benimsenmesini sağlayan temel faktörlerden biri, toplumu oluşturan bireylerin sahip olduğu politik sorumluluk ve demokratik bilinç düzeyidir. Politik sorumluluk ve demokratik bilinç ise, siyasal ve yönetsel alana katılımı birlikte gelişen ve yükselen değerler arasında yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokrasinin temel koşullarından birisi olarak kabul edilen siyasal katılmayı, yalnızca seçimlere indirgemek ve seçimler dışında halkı, siyasal alanın dışında tutmak temsili demokrasilerin içine düştüğü en temel sorunlardan birisidir. Çünkü sadece belirli aralıklarla yapılan seçimlerde siyasal alana katılan ve geri kalan sürede hiçbir şekilde siyasal ve yönetsel alanda yer almayan bireylerde politik sorumluluk ve demokratik bilincin oluşması mümkün değildir (Çoşkun, 1999: 98).

Bireyi ve bireyin özgürlüğünü savunan liberal düşünce anlayışından gelen temsili demokrasilerin, yönetim süreçlerinin her aşamasına halkın katılımını ve çıkarları doğrultusunda yönetime müdahale etmesini sağlaması gerekmektedir. Oysaki günümüz modern toplumlarında enformasyon teknolojisinin gelişiminin de etkisiyle, devletlerin toplumlara daha fazla nüfuz etmeye başladığı, daha kapsayıcı ve müdahaleci bir hale geldiği, bunun sonucunda da bireylerin özgürlük alanlarının olabildiğince sınırlandırıldığı görülmektedir. Devletin bu kadar büyümesi, kültürel bir homojenleşme yani giderek benzer yaşam biçimlerine sahip bireylerin ortaya çıkmasına ve temsili demokrasilerin temel unsurlarından birisi olan eşitlik anlayışının zamanla "aynılaşma" anlayışına dönüşmesine neden olmaktadır (Örs, 2006: 20). Bu durum, demokraside var olan çatışma-uzlaşma paradoksuna zarar vermekte ve demokratik bir sistemin tamamlayıcısı ve olmazsa olmazı olarak kabul edilen muhalefet bilincini ve eleştiri kültürünü ortadan kaldırmaktadır (Sağır ve Karkın, 2005: 13).

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

Ülkelerin yönetim sistemlerinde, demokratik yönetim anlayışının yerleşmesi ve uygulanabilirliği, o ülkede yaşayan farklı kesimlerin yönetimde, güçleri oranında temsil edilmeleriyle doğru orantılıdır (Özbey, 1999: 123). Ancak temsili demokrasi modelinin, toplumda var olan çeşitliliğin yönetime yansımalarına izin vermediğini söylemek mümkündür. Çünkü temsili demokrasi modelin temelinde, çoğunluğun iradesine uygun yönetimi egemen kılma düşüncesi yer almaktadır. Dolayısıyla bu sistemde, azınlıkta olan veya çoğunluğu hiçbir biçimde elde edemeyen ya da elde edemeyecek olan kesimlerin iradelerinin yönetime yansımaları asla söz konusu olamamaktadır. Üstelik çoğunluğun iradesiyle toplumsal sorunların çözülmesi, azınlıkta olan grupların sorunlarının da çözülmesi anlamına da gelmemektedir. Bu bağlamda temsili demokrasinin, çoğunluğun dışında kalan kesimleri ve sorunlarını görmezden geldiğini ya da istese de sistem gereği çözüme kavuşturmadığını söylemek mümkündür (Ökmen, 2005: 44-45; Sitembölükbaşı, 2005: 140-141).

Temsili demokrasi anlayışının günümüzde ortaya çıkardığı önemli sorunlardan bir diğeri de, genel olarak demokrasinin kendisine olan güven artarken, seçilmişlere ve temsili kurumlara dolayısıyla temsili demokrasiye olan güvenin gittikçe azalmasıdır. Tabii ki bu durumun ortaya çıkmasında siyasi partilerin ve politikacıların paylarının oldukça yüksek olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü iktidarı hedefleyen parti ve politikacıların büyük bir çoğunluğu, iktidara geldiğinde halkın talep ve beklentilerini karşılayacak politikalar üretmekten ziyade yerlerini sağlamlaştıracak ya da ikinci kez iktidarı elde etmelerini sağlayacak politikalar üretme yoluna gitmektedir. Bu durum halkta, genel olarak temsil ve temsil sistemine karşı dolayısıyla da temsili demokrasiye karşı bir güvensizlik yaratmaktadır (Sağır ve Karkın, 2005: 10-11).

Temsili demokrasilerde karşılaşılabilen bir başka sorunda, dönem dönem hiçbir siyasi partinin iktidarı tek başına elde edebilecek derecede halkın oyunu alamamasıdır. Hatta bazı dönemlerde partilerin, aldıkları oy oranlarının azlığı nedeniyle, koalisyon hükümeti dahi kuramadıklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle birçok ülkede seçim sistemlerine, nisbi temsil, barajlar, çift turlu seçim gibi çeşitli kriterler eklenmektedir (Sağır, 2004: 8). Ancak buna rağmen yine de temsili demokrasi modelinde bu sorununun tam anlamıyla giderilebildiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü tüm bunlara rağmen zaman zaman hala bazı dönemlerde bu sorunla karşılaşılabildiği görülmektedir. Ayrıca koalisyon dönemlerinin uzun soluklu olmadığını ve diğer dönemlere nazaran bu dönemlerin daha istikrarsız geçtiğini de söylemek mümkündür.

Temsili demokrasi modelinde uygulanan seçim sistemlerinin de birçok soruna neden olduğu görülmektedir. Öyle ki, seçim sistemlerindeki sorunları gidermesi amacıyla gündeme getirilen ve günümüzde birçok ülke tarafından da sıklıkla uygulanan ülke barajları, nispi temsil gibi yöntemlerin veya farklı

hesaplama yöntemlerinin önemli oranda oyun sistem dışında bırakılmasına neden olduğu görülmektedir. Hatta uygulanan seçim barajları ve hesaplama yöntemleri nedeniyle bazı durumlarda seçim sonuçları değişebilmekte veya hatırı sayılır derecede oy alan siyasal partilerin sistem dışında kalabilmeleri mümkün olabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de 2002 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde sırasıyla DYP (3 milyon oy = % 9,54), MHP (2,6 milyon oy = % 8,36), Genç Parti (2,3 milyon oy = % 7,25), DHP (2 milyon oy = % 6,22) ve ANAP’ın (1,6 milyon oy = % 5,13) seçim sisteminde uygulanan ve oldukça yüksek olan ülke barajı nedeniyle meclis dışında kaldıkları, dolayısıyla neredeyse yaklaşık 11,5 milyon oyun sistem dışında bırakıldığı görülmektedir. Ülke barajı nedeniyle sistem dışında bırakılan oyların toplamı ise yaklaşık olarak 16,5 milyondur. Toplam seçmen sayısının 41,5 milyon olduğu ve kayıtlı seçmenlerin 32,7 milyonunun (% 79) oy kullandığı göz önüne alındığında, neredeyse seçmenlerinin yarısının iradesinin sistem dışında bırakıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sadece seçmenlerinin iradelerini sistem dışında bırakmakla kalmamakta, aynı zamanda başka sorunlara da neden olmaktadır (Ökmen, 2005: 46; Sitembölükbaşı, 2005: 143; <http://www.secimsonucu.com>).

Temsili demokrasilerde uygulanan seçim sistemlerinin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan birisi, özellikle son dönemde halkın seçimlere katılma oranının oldukça düşük oranlarda gerçekleşmesidir. Halkın dolaylı da olsa yönetime katılmasını sağlayan seçimler yöntemiyle siyasal hayata katılmak, diğer katılma yöntemlerine nazaran hem daha kolay hem de daha az çaba gerektiren bir yöntem olmasına rağmen, halkın seçimlere katılma oranının her geçen gün biraz daha azaldığı görülmektedir. Örneğin; Amerika’da seçime katılma oranı yaklaşık % 60, demokrasinin beşiği İngiltere’de ise bu oran % 65’ler civarındadır. Daha da kötüsü oy kullanmanın zorunlu olduğu Fransa’da bu oran % 70’lerde ülkemizde ise % 80-85 aralığında seyretmektedir (Sağır, 2004: 6-7; Çukurçayır, 2002: 135-138; Akgün, 2002: 11-12). Bu durum, vatandaşların seçimlere ve seçim sistemlerine, dolayısıyla da temsili demokrasi modeline olan inancını kaybettiğinin veya kaybetmek üzere olduğunun da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Seçim sistemlerinin temsili demokrasilerde ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan bir diğeri de, hükümetlerin halkın çoğunluğu tarafından seçilmesi ilkesinin benimsenmiş olmasına rağmen, uygulamada bunun her zaman gerçekleştirilememesidir. Bir diğer ifadeyle bazı durumlarda azınlık, çoğunluğa egemen olabilmektedir. Bu durumda temsili demokrasi modeli, seçilmiş yöneticilerin meşruiyeti sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Oluşturulacak yönetimlerin meşruiyet sorununun ortadan kaldırılabilmesi için herkesin seçim döneminde oy kullanmasının sağlanması ve hükümetlerin en azından azımsanmayacak bir çoğunluk tarafından seçilmesi gerekmektedir. Oysaki

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

özellikle A.B.D. gibi seçimlere katılmanın zorunlu olmadığı ülkelerdeki temsili demokrasiler, hem seçimlere katılma oranının düşüklüğü hem de seçilenlerin meşruiyeti açısından son derece büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Sağır, 2004: 6-7; Sağır ve Karkın, 2005: 6-7).

Demokratik yönetim biçimleri, diğer yönetim biçimlerine göre daha açık ve şeffaf toplumların oluşmasını sağladığı herkesçe kabul edilmektedir. Ancak temsili demokrasilerin egemen olduğu modern devlet yapılarının temel özelliklerinden birisinin de devlette gizlilik veya devlet sırrı ilkesi olduğu bilinmektedir. Temsili demokrasilerin ve geleneksel yönetim anlayışının ortaya çıkardığı sistem, halkın yönetime katılımını ve temsilcilerini denetlemesini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Ortaya çıkan bu sistemde temsilcilerin de, halka hesap vermemek ve daha rahat hareket edebilmek için gizlilik ilkesini büyük ölçüde benimsedikleri görülmektedir (Sağır ve Karkın, 2005: 17-18). Bu durum bir taraftan dışa kapalı, aşırı merkezîyetçi ve bürokratik bir yapı ortaya çıkarırken, diğer taraftan da halkın, alınan kararları benimsememesi ve yapılan hizmetlere sahip çıkmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Aydın, 2004: 40).

Günümüz modern demokrasilerin birçoğu esas itibarıyla temsili demokrasiye dayanmaktadır. Çünkü günümüzün koşulları böyle bir modeli zorunlu kılmaktadır. Bir diğer ifadeyle günümüzün nüfus bakımından kalabalık toplumlarında siyasal kararların doğrudan doğruya halk tarafından değil de, halkı temsil etmek amacıyla seçilen temsilciler tarafından alınması bir zorunluluk olarak algılanmaktadır (Erdoğan, 2005: 281; Üskül, 1993: 333). Ancak böyle olmakla birlikte katılımcılığın modern demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak görülmesi ve temsili demokrasi sisteminin hem genel hem de yerel ölçekte bu koşulu tam anlamıyla yerine getiremediği yöndeki düşüncenin giderek artması, günümüzde katılımcı demokrasi anlayışının doğmasına ve büyük ölçüde talep görmesine neden olmaktadır.

4. Demokrasinin Yeni Bir Modeli: Katılımcı Demokrasi

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı üzere temsili demokrasi modelinin, uygulamadan kaynaklanan birçok sorun alanlarıyla karşı karşıya kaldığı, bu sorun alanların da günden güne artmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda temsili demokrasi modelinin modern çağın ihtiyaçlarına cevap vermekte oldukça zorlandığını ve vatandaşların hızla sisteme yabancılaştıklarını, bu nedenle de temsili demokrasi modelinin büyük bir meşruiyet krizinin içinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Ortaya çıkan bu süreçte, temsili demokrasilerin açıklarını ve sorun alanlarını giderecek daha demokratik ve katılımcı yeni bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak katılımcı demokrasi modeline geçmeden önce katılımcı demokrasi modelinin temelini oluşturan ve günümüzde demokratik yönetim anlayışının olmazsa olmaz koşulları arasında yer alan siyasal katılımın

ele alınması ve irdelenmesi, katılımcı demokrasi modelinin daha iyi analiz edilebilmesi adına oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir.

4.1. Siyasal Katılma Kavramı ve Niteliği

Siyasal katılıma kavramı, Eski Yunan Uygarlığı'ndan bu yana, siyaset felsefesinde önemli bir yere sahip olmuş ve doğrudan demokrasi modelinden günümüzün modern ve katılımcı demokrasi anlayışına gelinceye kadar biçiminde, düzeyinde, koşullarında ve yapısında birçok değişme meydana gelmiştir (Kışlalı, 2003: 219). Siyasal katılmanın kökenleri oldukça eski dönemlere dayanmakla birlikte, katılımcılığın yasal bir hak olarak ilk kez 18. yüzyılda İsveç'te ortaya çıktığı ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bir araç olmaktan çıkarak, başlı başına demokratik bir amaç haline dönüştüğü görülmektedir (Şener, 2005: 2; DPT, 2007: 14). Günümüzde siyasal katılma, siyasal bir rejimin demokratikliğini gösteren en önemli ölçütlerden birisi olarak kabul edildiğinden, tüm siyasal akımlarca sahiplenilmiş ve siyasal sistemin meşruiyetini sağlayan temel faktörlerden birisi haline gelmiştir (Kışlalı, 2003: 220). Daha da önemlisi bugün pek çok düşünürün, toplumda yer alan bütün aktörlerin yönetime katılmasının hem devlet açısından hem de toplum açısından olumlu sonuçlar yaratacağı konusunda hemfikir oldukları görülmektedir (Kapucu, 2012: 37).

Siyasal katılma, dar anlamda sadece oy verme davranışı olarak nitelendirilebileceği gibi geniş anlamda, yönetim süreçlerinin her aşamasına doğrudan veya dolaylı araçlarla katılma şeklinde tanımlanabilmektedir (Çukurçayır, 2002: 30). Diğer taraftan siyasal katılma gücün paylaşılması, karar alıcıları etkileme ve işbirliği içerisinde karar vermeye teşvik etme ya da kişilerin siyasal ilişkileri etkilemeye yönelik giriştikleri her türlü yasal davranışlar şeklinde de tanımlanabilmektedir. Yine Dünya Bankası siyasal katılmayı toplumda yer alan aktörlerin çıkarlarını daha iyi yansıtabilecekleri teknik bir yöntem olarak tanımlarken, OECD de siyasal katılmayı vatandaşların tercihlerini ve beklentilerini kamu hizmetlerine yansıtmanın bir aracı olarak ifade etmektedir. Ancak ne şekilde tanımlanmaya çalışılırsa çalışılınsın gerçekte siyasal katılma, yönetenle yönetilenler arasındaki etkileşimi ve iletişimi ifade etmektedir ve kamu kudretine sahip olan kesimi etkileme amacını taşımaktadır (Genç, 2012: 49, 52; Kalaycıoğlu, 1995: 536; Karkin, 2012: 44).

Bu tanımlamadan hareketle siyasal katılmanın, bir davranış ve eylemlerden meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bir eylemi siyasal katılma davranışı olarak nitelendirebilmek için bireyin, kendi çıkarları ve beklentileri doğrultusunda bir davranışta bulunması ve bu davranışı yöneticilerin aldıkları kararları etkilemek amacıyla yapmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla siyasal katılma, yönetenler ile yönetilenleri bir araya getiren ve ortak kararlar alınmasını sağlayan eylemlerden meydana gelmektedir (Kalaycıoğlu, 1984:

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

200). Siyasal katılma ile toplumsal hedefler, alınan kararlar ve oluşturulan politikalar, karşılıklı işbirliği içinde ortaklaşa belirlenmektedir (Öner, 2001: 53). Halkla bilgi alışverişi yapılarak, karşılıklı işbirliği içinde katılımcılıktan mümkün olduğunca fazla ölçüde yararlanmak, demokratik yönetimin temel amaçları arasında yer almaktadır (Tortop, 1992: 61-62). Günümüzün çağdaş demokrasi anlayışı, halkın siyasal katılma yöntemlerini kullanarak yönetenleri etkileyebilmesini ve denetleyebilmesini, diğer taraftan da yönetimin, böyle bir etkiye ve denetime açık olmasını gerektirmektedir (Görmez, 1997: 55).

Ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterebilmekle birlikte siyasal katılmanın sağlayacağı faydalar ve hedeflediği amaçlar büyük ölçüde benzeşmektedir. Siyasal katılmanın; karar alıcıların ve politika oluşturucuların halkın önceliklerine önem vermesi, toplumun bütün kesimlerinin karar verme sürecine dahil edilmesi, karar almada ve politika belirlemede adaletli ve tarafsız olunması, kararların ve politikaların meşru ve kaliteli olması, sivil toplumun güçlü olması, toplumsal sorunların daha kolay ve sonuç odaklı bir biçimde çözülmesi, karar almada daha esnek, şeffaf ve dinamik olunması, vatandaşlarda aidiyet duygusunun gelişmesi, yeni ve değişik fikirlerin ortaya çıkması, iletişimin artması, yeni güven mekanizmalarının ortaya çıkması ve vatandaşların siyasal alana yabancılaşmasını önlemek gibi birçok faydayı sağladığı veya amacı hedeflediği görülmektedir. Bu nedenle özellikle son dönemde katılıma dayalı yönetim anlayışının yaygınlaştırılmasına yönelik çabaların büyük oranda arttığı gözlemlenmektedir (Genç, 2012: 49-54).

4.2. Katılımcı Demokrasi Modeli

Demokrasinin en yalın ve saf hali olan doğrudan demokrasi modelinin günümüzde tam olarak uygulanamayacağı dikkate alındığında gerçekte demokrasi; “halkın kendi kendini yönetmesini değil, iyi bir biçimde yönetilme garantisi” biçimine dönüştüğü görülmektedir (Arblastes, 1999: 75). Demokrasinin bu yeni tanımının günümüzde en iyi şekilde ancak katılımcı demokrasiyle sağlanabileceği birçok kesim tarafından kabul edilmektedir. Çünkü katılımcı demokrasi modeli; egemenlik hakkının halka ait olmasının yanında, yönetenlerin halk tarafından belirlendiği, yönetenleri sadece seçim dönemlerinde değil, seçim dönemleri dışında da denetleyebildiği, gerekli gördüğü durumlarda yönetim süreçlerini doğrudan veya dolaylı yollarla etkileyebildiği bir yönetim sistemini ifade etmektedir (Küçüağa, 1995: 15-17). Dolayısıyla katılımcı demokrasi modeli ile yalnızca seçilmişlerin veya seçkinlerin değil, aynı zamanda bütün vatandaşların katılımıyla sağlanacak demokratik siyasal bir kültürün oluşturulması sağlanmaktadır (Göymen, 1999: 72).

Katılımcı demokrasinin temel amacı, bireylerin siyasal gruplar içerisinde aktif bir biçimde yer almasını sağlayarak, daha fazla vatandaşın iktidarın

kullanılmasına katılımını temin etmektir. Bu amaçtan hareketle katılımcı demokrasi modelinin örgütlü bir toplum yapılanmasını temel aldığını söylemek mümkündür. Nitekim 1980'lerden sonra dünya genelindeki sivil toplum kuruluşlarının sayılarındaki önemli artış, bu durumu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu modelin en önemli özelliği ve temsili demokrasi modelinden farkı, vatandaşların kendileri ile ilgili kararları, seçim dönemleri dışında da etkileyebiliyor olmalarıdır (Öner, 2006: 16-19). Dolayısıyla bu model, siyasal katılmayı sadece seçim dönemlerine indirgemek yerine, sürekli ve kesintisiz bir hale getirmektedir. Böylelikle demokrasinin tam manasıyla yerleştirilmesi ve uygulanması temin edilmiş olmaktadır. Çünkü halkın yönetimi ya da halkın iktidarı anlamına gelen demokrasinin bir ülkede var olabilmesinin temel koşulu, en azından yönetilenlerin büyük bir bölümünün iktidarın kullanılmasına katılımı zorunlu kılmaktadır (Çam, 1999: 387). Bir diğer ifadeyle meşruiyetini halktan almayan ve halkın düşünce ve görüşlerinin, eğilimlerinin, talep ve beklentilerinin karar alıcılar üzerinde etkin olmadığı yönetimlerin demokrasi olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

Ancak bu noktada hemen şunu belirtelim ki katılımcı demokrasi modeli, bütün kararların, vatandaşların tamamının katılımıyla ortak bir biçimde alınmasından ziyade, karar alma ve politika oluşturma süreçlerine katılmak isteyen bireylerin bu süreçlere dahil edilmesini, buna yönelik yol ve yöntemlerin var olmasını, bu hakkın devlet dışındaki diğer tüm aktörlere de tanınmış olmasını ifade etmektedir (Zavala, 2006: 21). Çünkü günümüz koşullarında bütün vatandaşların yönetim süreçlerine ortak bir biçimde katılması, pratikte uygulanması mümkün olmayan bir durumdur. Bu nedenle katılımcı demokrasi modelinde asıl olan, bütün vatandaşların yönetim süreçlerine katılmalarının sağlanmasından ziyade, yönetim süreçlerine katılmak isteyen vatandaşlara, böyle bir hakkın tanınmış olmasıdır.

Katılımcı demokrasi modelini diğer demokrasi modellerinden ayıran ve üstün kılan temel faktör, bireylerin diledikleri ve talep ettikleri anda siyasal sisteme katılmaları ve yönetim faaliyetlerin halkın gözetimi ve denetimi altında yapılıyor olmasıdır. Ancak bu noktada bireylerin, özgür ve her türlü baskılardan arındırılmış olması, modern iletişim araçlarını özgür ve eşit bir biçimde kullanabilme noktasında bulunması, bilgi ve belgelere kolaylıkla ulaşabilmesi ve bu bilgi ve belgeleri diğer kişilerle paylaşabilmesi gerekmektedir (Sarıbay, 1994: 100; Üskül, 1993: 333-334). Çünkü bireyler, özgürleştiği, elindeki hakları kullanabildiği, üzerindeki baskılardan kurtulabildiği ve gerekli bilgi ve belgeye kolaylıkla ulaşabildiği ölçüde karar alma süreçlerine katılmaktadırlar. Bu nedenle ülkelerin, bireysel özgürlükleri kısıtlayan, baskıcı ve otoriter yönetim anlayışlarını hızla terk ederek, bireyin tam anlamıyla özgürlüğünü temel alan yönetim anlayışlarına geçmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda neredeyse tüm

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 2003 yılında çıkarılan 4982 sayılı kanun ile “bilgi edinme” bir “hak” olarak kabul edilmiş ve bu hak, 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile anayasal bir nitelik kazanmıştır.

Katılımcı demokrasi sistemi, vatandaşların aktif bir biçimde yönetime katılmalarını temel aldığı için, toplumsal sorunların daha sağlıklı bir biçimde belirlenmesini ve bu sorunlara yönelik çözümlerin de daha tutarlı ve yerinde olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal bir soruna ilişkin olarak günümüzde siyasal iktidarlar, yeni iletişim araçları ve sosyal ağlar vasıtasıyla vatandaşların görüş ve önerilerine başvurmakta ve yine bu iletişim araçları üzerinden toplumun talep ve beklentilerini belirlemeye çalışmaktadır. Ayrıca siyasal katılmanın uygulama aşamasında da devam etmesi, sadece sorunlarının kolaylıkla çözülmesini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda hem hedeflere daha kısa sürelerde ulaşılmasını hem de hizmetlerin kalitesinin artmasını temin etmektedir (İnan, 1998: 128). Bu çerçevede Türkiye’de birçok belediyenin “çözüm masası” adı altında yeni bir birim oluşturduğu, vatandaşlardan gelen şikâyetleri anında değerlendirerek ilgili birimlere yönlendirdiği ve yapılan işlemlerle ilgili olarak vatandaşların tekrardan bilgilendirildiği görülmektedir. Yine 2006 yılında hayata geçen Başbakanlık İletişim Merkezinin de (BİMER) benzer bir biçimde faaliyetlerini sürdürdüğünü ve böylelikle katılımcı demokrasinin daha işlevsel bir hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu durum, temsilcilerin ve kamu yönetiminin başına buyruk ve vatandaşlardan bağımsız bir biçimde hareket etmesine de engel olmaktadır. Diğer taraftan katılımcı demokraside karar almadaki sorumluluk geniş bir biçimde ele alınmakta, alınan kararlardan sadece kamu görevlileri değil, bu kararlardan etkilenecek tüm bireyler sorumlu tutulmaktadır. Böylelikle hem kamu görevlilerinin hem de yönetim süreçlerine katılan vatandaşların, yönetim süreçlerine ilişkin daha dikkatli davranmaları temin edilmiş olmaktadır (Sarıbay, 1991: 19-20).

Demokrasinin esas olarak yönetimde şeffaflık ve açıklığı hedeflediği görülmektedir. Bu bağlamda katılımcı demokrasi modelinin temel özelliklerinden birisinin de, yönetimde açıklığı ve şeffaflığı benimsemiş olmasıdır. Bu doğrultuda yönetim tarafından gerçekleştirilen bütün faaliyetlerin aleni ve halk tarafından bilinebilir olduğu görülmektedir. Yönetimde uygulanan şeffaflık ilkesi gereğince; alınan kararların ve oluşturulan politikaların uygun araçlarla kamuoyuna açıklanması, her türlü bilgi ve belgeye ulaşılabilir olması, bilgi edinme hakkının bütün vatandaşlara tanınmış olması, alınan kararlar ve oluşturulan politikalara ilişkin kamuoyunun tepkilerinin değerlendirilmesi siyasal sistemin işlerliğini temin etmektedir (Tortop, 1992: 62; Şahin, Temizel ve Temizel, 2004: 256). Diğer taraftan şeffaf yönetim, kamu yönetiminin halk tarafından gerçekleştirilen etkilerine de açık olmasını sağlamaktadır. Bu da, katılımın teoride değil uygulamada da işlevsel bir hale gelmesini temin

etmektedir. Bu bağlamda birçok bakanlığın politikalara yönelik düzenleme taslaklarını çeşitli yöntemlerle toplumla paylaştığı ve bu çerçevede vatandaşlardan gelen olumlu ve olumsuz geri dönüşleri dikkate alarak düzenlemeye son şeklini verdikleri görülmektedir. Ayrıca yönetimde şeffaflık ilkesinin uygulanması sadece sistemin işlerliğini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda yönetime karşı kaybolan güven duygusunun yeniden tesis edilmesine de yardımcı olmaktadır. Bu nedenle katılımcı ve şeffaf bir yönetim anlayışının oluşturulabilmesi için, halkla ilişkiler çalışmalarında daha etkin olunması hızlı, verimli ve tarafsız işleyen bir yönetim yapısının kurulması gerekmektedir (Cantemir, 1996: 44).

Günümüzde katılımcı demokrasi modeliyle birlikte sivil toplum kuruluşlarının, daha fazla ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının sayıları 1990’lara kadar yaklaşık 50bin civarında iken, bu sayı 1990’lardan 2000’lere kadar çok hızlı bir biçimde yükselmiş ve 150bin’lere ulaşmıştır. Yine Fransa ve Almanya gibi ülkelerde yaklaşık olarak her 40-50 kişiye bir sivil toplum kuruluşu, ABD’de ise neredeyse her 10-20 kişiye bir sivil toplum kuruluşunun düştüğü görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu denli yükselişi, kamu ve özel sektörden sonra “üçüncü bir sektör”, yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra “beşinci güç” olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Gerçekten de sivil toplum kuruluşları katılımcı demokrasi modelinde, bireylerin sürekli ve kesintisiz olarak siyasal alana katılmalarını sağlayan oldukça önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Hirai, 2007: 106; ATO, 2004: 1; DPT, 2007: 15). Farklı siyasal görüşleri, düşünceleri ve hatta bazı durumlarda farklı kimlikleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının, katılımcı demokrasi açısından iki önemli özelliğinden söz edilebilmektedir. Birincisi sivil toplum kuruluşları halkın, sisteme ve demokrasiye olan inancını arttırmaktadır. İkincisi ise sivil toplum kuruluşları, en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün toplumsal grupların siyasal alana katılmalarını temin ederek, bir taraftan azınlıkta olan grupların yönetime yabancılaşmasına engel olmakta, diğer taraftan da yönetimin meşruiyetini sağlamaktadır (Dursun, 2001: 23). Bu noktada sivil toplum kuruluşlarını yönetimin bir paydaşı olarak gören ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan yönetişim kavramına daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir (Eryılmaz, 2010: 27).

Günümüzde demokrasiler, vatandaşlarına sağladıkları katılımcılık ile bir anlam ifade etmekte olup, bir ülkedeki yönetim sisteminin demokratikliği ve etkinliği, halka sağladığı katılma olanaklarıyla ve vatandaşların karar alma ve politika oluşturma süreçlerine ne ölçüde dahil edildiğiyle doğrudan ilintilidir. Dolayısıyla sistemin demokratikliğinin sağlanabilmesi için, katılma olanaklarının sağlanması, halkın bu olanakları etkin bir biçimde kullanabilmesi

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

ve katılımının karar alıcılar üzerinde etkinliğinin var olması gerekmektedir. Katılımcı demokrasi çerçevesinde yönetime etkin bir biçimde katılma, alınan kararların ve oluşturulan politikaların etki derecesini yükseltirken, devlet ve toplum arasındaki birlikteliği ve bütünleşmeyi de pekiştirmektedir. (Çitçi, 1996: 10; Parlak, 2003: 385). Bu sayede farklı çıkar gruplarının talep ve beklentileri politika oluşturma sürecine yansımakta ve bu farklılıkların ortak bir payda da birleştirilmesiyle toplumun büyük bir çoğunluğunun talep ve beklentilerini karşılayacak ortak politikalar geliştirilebilmektedir. Böylelikle vatandaşların bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal çıkarlar çerçevesinde hareket etmesi sağlanmış olmaktadır (Özer, 2012: 381).

Günümüzde karar alma süreçlerine katılımı özendirilen ve olanaklı kılan yapılar oluşturulmadıkça katılımcı demokrasiden söz etmekte mümkün değildir (Geray, 1995: 73). Bu amaçla bugün artık birçok ülkede referandum, halkoylaması, danışma kurulları, kent konseyleri, meclis toplantılarına katılma, kamu anketi gibi çeşitli yeni katılma yöntemleri hayata geçirilmektedir. Bu yeni katılma yöntemleriyle halk, bazı durumlarda seçilmişlerin aldıkları kararların uygulanmasına onay vermekte veya bazı durumlarda seçilmişlerin alacağı kararların şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de 2010 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğine ilişkin referandumda halkın, yönetime doğrudan katıldığı ve anayasa değişikliklerinin kabul edilip edilmemesine ilişkin son sözü doğrudan kendisinin söylediği görülmektedir. Özellikle bu yöntemlerden bazılarının birçok ülkede, kararların alınması sürecinde bir zorunluluk haline getirilmiş olması, katılımcı demokrasinin yerleşmesi açısından son derece önemlidir (Şengül, 2007: 8). Diğer taraftan yeni katılma yöntemlerinin aktif bir biçimde kullanılması, bir taraftan anayasal demokrasinin ülke içinde tesis edilmesini sağlayacağı gibi, bir taraftan da çoğunluğun yönetimi ile azınlığın korunması arasındaki hassas dengeyi kurmayı kolaylaştırmaktadır (Özgür, 2003: 205).

Ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıları ile siyasal katılımın gerçekleştirilmesi adına oluşturdukları kurumsal yapıları, katılımcı demokrasi modelini ve vatandaşların siyasal katılma davranışlarını doğrudan etkilemektedir (Çukurçayır, 2002: 37). Bu nedenle siyasal katılmadan ve katılımcı demokrasiden beklenen faydaların sağlanabilmesi için, katılımcı demokrasi modelinin bütün kurum ve kurallarıyla her alana yerleşmiş olması gerekmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmadığı, bireysel eşitliğin ve fırsat eşitliğinin var olmadığı, siyasal katılma yollarının sağlıklı bir biçimde oluşturulmadığı, halkın talep ve beklentilerinin dikkate alınmadığı toplumlarda, siyasal katılımın başarılı olması ve katılımcı demokrasi modelinin olumlu sonuçlara ulaşması mümkün değildir (Adıgüzel, 2003: 49). Çünkü yapılan pek çok araştırmada vatandaşların fikirlerinin yönetenler tarafından dikkate alınması

durumunda siyasal konulara daha fazla ilgi göstereceği ve yönetime daha çok katılacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Kapucu, 2012: 452).

Görüldüğü üzere katılımcı demokrasi modelinin, temsili demokrasi modelinin eksikliklerini ve sorun alanlarını ortadan kaldıracak veya en azından minimize ederek daha işlevsel bir hale gelmesini sağlayacak birçok özelliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Daha somut bir ifadeyle katılımcı demokrasi modelini, demokrasi düşüncesini oluşturan temel öğelerden hareketle ele aldığımızda, katılımcı demokrasi modelinin; kişi- toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın büyük bir bölümünün katılımını temin ettiği, çoğunluk yönetiminin veya iktidarının karşısında azınlığın haklarının korunması ve yönetime katılma taleplerinin gerçekleştirilmesini sağladığı, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması taleplerini büyük ölçüde yerine getirdiği ve toplumun tüm üyelerine yönetime ve iktidarın kullanılmasına katılmaya yönelik fırsat eşitliğini sağlayarak bir ülkede demokrasinin gerçek manada yerleşmesine olanak tanıdığı görülmektedir (Çam, 1999: 388).

4.3. Katılımcı Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

Temsili demokrasiye uygulamada işlerlik kazandırmak, temsili demokrasiden kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak ve halkı, karar alma süreçlerinde daha etkin bir hale getirmek amacıyla geliştirilen katılımcı demokrasi modeline yönelik eleştirilerin de olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu modele yönelik temel eleştirilerden ilki, katılımcı demokrasinin uygulamada ne şekilde gerçekleşeceği ve bütün vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine katılımının ne şekilde sağlanacağıdır (Sarıbay, 1991: 19; Öner, 2001: 53). Katılımcı demokrasi modelinin oldukça yeni ve tam anlamıyla işler hale getirilememiş olması nedeniyle bu konunun ne şekilde çözüme kavuşturulacağı üzerinde henüz tam anlamıyla bir fikir birliğine varılabilmemiş değildir. Ancak son dönemde gündeme getirilen ve birçok ülke tarafından uygulanmaya başlanan yeni katılma yöntemleri ile bu sorunun çözülebileceğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan daha önce de ifade edildiği üzere katılımcı demokrasinin temel amacının, kararların bütün bireylerin katılımıyla ortaklaşa bir biçimde alınması olmadığı, sadece katılıma yönelik hakkın, vatandaşlara tanınmış olmasını sağlamak olduğu gözden kaçırılmaması gereken oldukça önemli bir husustur.

Katılımcı demokrasiye yönelik bir diğer eleştiri ise, teknolojinin bu kadar gelişmiş ve halkın, siyasal alana katılımına yönelik birçok yenilik yapılmış olmasına rağmen, katılımcı demokrasinin tam olarak hayata geçirilememiş olmasıdır. Bu durumun üç ana nedene dayandığını söylemek mümkündür. Birincisi ve belki de en önemlisi, teknoloji alanında kayda değer değişimlerin yaşanmasına rağmen, kamu yönetiminin ve yöneticilerinin zihniyet değişiminin henüz tam anlamıyla sağlanamamış olmasıdır. Bu bağlamda kamu kurumlarının, geleneksel dönemde egemen olan gizlilik ve kapalılık anlayışını zaman zaman

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

sürdürmeye devam ettirmekte olduğunu söylemek mümkündür. İkincisi, teknolojik gelişmelerin günümüzde hala demokrasi içerisine tam anlamıyla entegre edilememiş olmasıdır. Üçüncüsü ise, siyasal katılmaya yönelik geliştirilen tekniklerin ve yöntemlerin halka yeterince anlatılamamasıdır (Yanık, 2005: 2). Diğer taraftan bireylerde de hala tam anlamıyla bir demokratik kültürün ve katılma yönünde bir eğilimin oluşturulamamış olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Dursun, 2008: 197).

Katılımcı demokrasiye yönelik bir diğer eleştiri de, sistemin içinde barındırdığı yetersizliklerin nasıl giderileceği yönündeki tartışmalardır. Özellikle aşırı uç fikirlerin ve eğilimlerin, sistemle nasıl uyumlu hale getirileceği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 2004: 5). Çünkü bilindiği gibi katılımcı demokrasinin temel özelliklerinden birisi, tüm farklılıkların siyasal alana katılımının temin edilmesidir. Ancak burada aşırı uç noktaların sistemi tıkaması ve işleyemez bir duruma getirmesi halinde nasıl bir yöntem izleneceği hakkında henüz bir cevap bulunabilmiş değildir. Ancak bu noktada da hemen şunu belirtelim ki, katılımcı demokrasi ile hedeflenen en küçük azınlıkların dahi siyasal sistem içerisinde temsil edilmesidir. Fakat kararlar ve politikalar nihayetinde yine çoğunluk kuralı çerçevesinde oluşturulmaktadır. Dolayısıyla katılımcı demokraside asıl maksat, azınlıkta olan bir grubun çoğunluğu etkileyebilmesine veya çoğunluğun azınlık grubu ikna edebilmesine imkan tanınmış olmasıdır.

5. Sonuç

Günümüzde demokrasinin en ideal yönetim biçimi olduğu ve yaygın olarak uygulanan biçiminin, temsili demokrasi olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Ancak özellikle son dönemdeki gelişmelerle birlikte temsili demokrasinin, halkın artan talep ve beklentilerine cevap verme noktasında yetersiz kaldığı, günün şartlarına yeterli ölçüde ayak uyduramadığı ve bu çerçevede uygulamadan kaynaklanan birçok sorunla karşı karşıya olduğu, bu sorunlar nedeniyle de birçok kesim tarafından sıklıkla eleştirildiği görülmektedir.

Temsili demokrasi modelinin, özellikle 1990'lerden itibaren dünyada yaşanan hızlı değişim süreciyle birlikte yoğun bir biçimde sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Modelin, bu süreçte özellikle farklılıkların temsiline imkan tanımaması, siyasal katılmayı sadece seçim dönemlerine indirgemesi, halkın siyasal alana katılma olanaklarının her geçen gün kısıtlanması veya büyük oranda katılımın sınırlandırılması ve bu nedenle vatandaşların, temsilcileri üzerinde etkisinin ve denetiminin olmaması, demokrasinin kendisine olan güvenin artmasına rağmen, temsili demokrasi modeline ve temsil kurumlarına olan güvenin her geçen gün biraz daha azalması,

sistemin temeli olan seçimlere katılma oranlarının tüm dünyada hızla azalması, gizlilik ilkesi çerçevesinde statükocu ve korumacı devlet anlayışını arttırması ve seçim sistemlerinin yol açtığı sorunlar nedeniyle büyük ölçüde eleştirildiği görülmektedir.

Temsili demokrasi modeline yönelik tartışlarının neticesinde ortaya çıkan katılımcı demokrasi anlayışının, temsili demokrasiden kaynaklanan birçok soruna büyük ölçüde çözüm olacağı, özellikle vatandaşların siyasal alana katılım sorununu önemli ölçüde ortadan kaldıracacağı, demokrasiye olan güvenin yanında demokratik kurumlara olan güveni de arttıracacağı, vatandaşlar ile devlet arasında bir bütünleşme sağlayacağı görülmektedir. Bu bağlamda katılımcı demokrasiye yöneltile eleştirilere rağmen günümüzde, demokrasinin uygulandığı bütün ülkelerde temsili demokrasilerin yanında katılımcı demokrasilere de yer verildiğini söylemek gerekmektedir. Artık halk sadece seçim dönemlerinde oy kullanarak temsilcilerini seçen, diğer dönemlerde ise yönetime hiçbir şekilde etki edemeyen pasif bir izleyici olmaktan çıkarak, her safhada yönetime ve siyasal karar alma sürecine etki eden aktif bir birey haline dönüşmektedir. Değişen dünya koşulları siyasal katılmayı, sadece seçim dönemlerinde oy kullanma ile sınırlı görmeyi demokrasinin gerekleri açısından yeterli görmemekte, halkın yönetim süreçlerinin tamamına aktif olarak katılımlarının sağlanmasını gerekli görmektedir. Bu anlayışın gelişimi tüm dünyada katılımcı demokrasiye duyulan ilgiyi arttırmakta ve katılımcı demokrasilerin geleceğine ışık tutmaktadır.

Not: Bu çalışma, 9. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (Bakü/ Azerbaycan, 16-17 Haziran 2011) sunulan, "Temsili Demokrasinin Krizinde Yeni Bir Model Önerisi: Katılımcı Demokrasi" adlı bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

6. Kaynakça

- Adıgüzel, Ş. (2003). Yerel Düzeyde Yönetime Katılım Ve Yerel Yönetim Sürecinde İşlevleri Açısından "Yerel Gündem 21": Malatya Belediyesi Yerel Gündem 21 Örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 12 (1), 45-63.
- Akgün, B. (2002). Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ankara Ticaret Odası (ATO). (2004). AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası. <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236>.
- Arblastes, A. (1999). Demokrasi. N. Yılmaz (Çev.). Ankara: Doruk Yayınları.

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

- Aydın, H. A. (2004). Türk Kamu Yönetimi Sisteminde Temel Sorunlar ve Çağdaş Yaklaşımlar. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cantemir, H. (1996). Halkla İlişkilerin Belediyelerdeki Yeri. Yerel Yönetim Ve Denetim Dergisi, 1 (6),
- Çam, E. (1999). Siyaset Bilimine Giriş. İstanbul: Der Yayınları.
- Çelik, A. (2008). Yerel Temsil Açısından Yerel Seçilmişler Üzerine Bir Araştırma: Bingöl İl Örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 17 (1), 5-19.
- Çitci, O. (1996). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 5 (6), 5-14.
- Çitçi, O. (1989). Yerel Yönetimlerde Temsil- Belediye Örneği. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Çoşkun, A. V. (1999). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. Türk İdare Dergisi, 71(422),.
- Çukurçayır, M. A. (2002). Siyasal Katılma Ve Yerel Demokrasi Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Durgun, Ş. (2005). Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dursun, D. (1999). Demokratikleşemeyen Türkiye. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2001). İslam Dünyasında Demokrasi Sorunu. Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi D.Dursun (Der.). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dursun, D. (2008). Siyaset Bilimi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, M. (2005). Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eryılmaz, B. (2010). Kamu Yönetimi. Ankara: Okutman Yayınları.
- Geray, C. (1995). Yerel Demokrasi, Özerklik ve Halk Katılımı. Yeni Türkiye Dergisi, 1 (4), 72-76.
- Görmez, K. (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye. Ankara: Vadi Yayınları.
- Göymen, K. (1999). Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkezîyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri. Amme İdaresi Dergisi, 32 (4), 67-83.
- Hirai, Y. (2007). Jopon Perspektifinden Türkiye’de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri. Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, 3 (9), 101-129.

<http://www.secimsonucu.com/GenelSecimSonuclari.asp?SY=2002>

- İnan, A. (1998). Mahalli İdareler Reformu Kanun Taslağına Göre Demokratik Kitle Örgütlerinin Yerel Yönetimlere Demokratik Katılımı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 7, (2), 128-132.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed.). *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim (535-558)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kanlıgöz, C. (1996). Katılımcı Demokrasi ya da “İdari Usul Kanunu” Hazırlığı Uluslararası Üzerine. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45 (1-4), 167-185.
- Kapani, M. (2004). *Politika Bilimine Giriş*. 16. Baskı. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Karkın, N. (2012). E-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatandaş Katısının Olabilirliği. *Sosyoekonomi Dergisi*. 8 (17), 41-62.
- Kıışlalı, T. A. (2003). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. 6. Baskı. Ankara: İmge Yayınları.
- Küçükkağa, M. (1995). *Türkiye’de Ve İslam Ülkelerinde Demokrasi Oyunları*. İstanbul: Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 15–17
- Mayo, B. H. (1964). *Demokratik Teoriye Giriş E Kongar (Çev.)*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik Paradoks A. C. Aşkın (Çev.)*. Ankara: Epos Yayınları.
- Ökmen, M. (2005). Küresel Sistem, Demokratikleşme-Yerelleşme Dinamikleri ve Yerel Demokrasi. K. Görmez (Ed.). *Küreselleşme ve Yerelleşme (s. 21-66)*. Ankara: Odak Yayınları
- Öner, Ş. (2001). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi Ve Katılım Algılamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 10 (2), 51-67.
- Öner, Ş. (2006). *Türkiye’de Belediye Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Örs, B. (2006). Siyasal Temsil. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 35, 1-22.
- Özbey, B. (1999). Daha Demokratik ve Daha Etkin Belediye Yönetimi İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(4), 122-143.
- Özer, İ. (1996). Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler. Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (1), 71-98.
- Özgür, H. (2003). Yeni Kamu Yönetimi Hareketi. M. Acar ve H. Özgür (Ed.). *Çağdaş Kamu Yönetimi (183-226)*. Ankara: Nobel Yayınları.

Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi

- Sağır, Ö. M. (2004). Demos'un Genişlemesi ve Temsili Demokrasiden Küresel Doğrudan Demokrasiye. *Amme İdaresi Dergisi*, 7 (3), 1-15.
- Sağır, Ö. M. ve Naci K. (2005). Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (10), 1-25.
- Saray, M. (1999). *Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sarıbay, Y. A. (1991). Yurttaşlık ve Katılımcı Demokrasi. *Birikim Dergisi*, Sayı: 32, 17-24.
- Sarıbay, Y. A. (1994). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan (Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Sitembölkübaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (10), 139-162.
- Şahin, A., Temizel, H. ve Temizel, M. (2004). Türkiye'de Demokrasiden E-Demokrasiye Geçiş Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar. Eskişehir: 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 253-262.
- Şener, H. E. (2005). Kamu Yönetiminde Katılım Ve Çoğulculuk. *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (4), 1-22.
- Şengül, R. (2007). Yerel Demokrasiyi Güçlendirme Yolunda Bir Katılım Yöntemi Olarak Kamu Anketi Uygulaması. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 16 (2), 7-20.
- Şinik, B. (2009). Türkiye'de Yerel Katılım: Fransa ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 18 (3), 1-22.
- Tekeli, İ. (2004). *Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: 15. STK Sempozyumu, 1-13.
- Tortop, N. (1992). Yeni Demokratik Yapılanmada Göz Önünde Tutulması Gereken Temel İlkeler. *Amme İdaresi Dergisi*, 25 (2), 61-72.
- Türköne, M. (2007). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınları.
- Üskül, Z. (1993). Yeni Bir Demokrasi Arayışı: Yerel Demokrasi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 10, 333-344.
- Üstüner, Y. ve Keyman, E. F. (1995). Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 6 (17-18), 33-50.
- Yanık, M. (2005). Yeniden Doğrudan Demokrasi. <http://www.e-akademi.org/incele.asp?...r/myanik-1.html>.
- Zavala, V. A. (2006). *Katılımcı Demokrasi*. N. Aras (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.